

B
810.09

MŪSU RAKSTNĪBKI II.

Cēsu apriņķa priekšnieks.

19. XII. 1924

galds. № _____

Pētera Ērmaņa

**Edvards Treumanis
un viņa dzeja**

Cēsis un Rigā 1924.

O. Jēpes izdevniecība

151907

4. B. 3 Valsts b-nā

MŪSU RAKSTNIEKI II.

B
810.09

409.101

Pēteris Ermaņa

Cēsu aprinķa priekšnieks.

19. XII. 1924

galds № _____

**Edvards Treumanis
un viņa dzeja**



Cēsis un Rīgā 1924.

O. Jēpes izdevniecība

9

L. V. R.
161.907

60.

56

28

iespiests
R u d. J ē p e s spiestuvē,
C ē s ī s.



Edvards Treumanis un viņa dzeja.

I.

Ed. Treumanis dzimis 1866. g. 20. septembrī (2. okt.) Priekuļu pagasta Rauguļu mājās Cēsu apriņķī, Vidzemē, kā krodzinieka dēls. Vēlāk tēvs krodzinieka gaitas atstāja un iepirka Liepas pagasta Zvārģu mājas, kuŗas īsi priekš savas nāves, spaidīgu apstākļu spiests, pārdeva, tā palikdams par bezzemnieku. Pusotra gada vecumā Ed. Treumanis bīstami saslimis. Par to pats dzejnieks pastāsta („Atziņas“ I. daļa, 203. l. p.) šā: „Ārsts kratījis galvu un teicis: vienīgā cerība, likt uz mirēja krūtiņām lēles. Tā ari izdarījuši. Lēles mazu laiciņu zīdušas manas asinis, tad atteikušās; tikai viena no tām palikusi vēl iesūkusies uz manām krūtim, pret sirdi. Es aizvēris acis un stājies elpot. Mani ietērpuši miroņa krekļā, noguldījuši uz galda, aplikuši ar puķēm, atsaukuši šķesteri un sākuši dziedāt: Svētīgi tie aizgājuši. Te es sakustējies un plati atvēris acis. Mana māte, kas toreiz uz ceļiem lūgusi Dievu, lai viņš mani tai neatņemot, mēdza apgalvot, ka mani no miroņiem uzmodinājušas viņas lūgšanas. Bet ārsti saka, ka mani uzmodinājusi tā lēle, kas palikusi uz manas sirds zižot.“ Un tad dzejnieks sirsnīgi piemetina: „Tā droši vien būs. Ari tagad mani visvairāk pie dzīvības uztur tās lēles, kas sūc manas asinis.“

Treumaņa māte bij dievbijīga, sirdsšķīsta, jauka latviešu lauku māmiņa, kuŗas jūtīgā sirds uz dzejnieku atstājusi ievērojamu iespaidu. Māti Treumanis ar lielu milestību un sirsnību pieminējis bieži vien savā dzejā;

paši te atzīmējams dzejolis „Pie manis māte atnāca“, iġrāmatā „Grēcinieka sirds“. Attēlots zīmīgi izdomāts gadījums: māte apmeklē dzejnieku, bet viņam nav ko ēst. Viņš rūgti prasa: „Kam neatnesi maizes?“ Māte nozūd un tumšā naktī atnes dēlam klaipiņu maizes, pēc kuŗa kājām skrējusi trīsdesmit verstis. Beigās dzejnieks izsaucas savā raksturiskā patetiskā straujumā:

„Tos soļus, ko mana māmiņa
Priekš manis spēra,
Tos viss mans nederīgais mūžs
Neatsvēra — — —“



Dzejnieka tēvs Jānis Treumanis,
30. g. vecumā.

Dzejnieka tēvs turpretim gluži citāds raksturs. Kā Treumaņa biografs Paegļu Mārtiņš vēsta, vecais Treumanis bijis uzdzīvotājs, veikalnieks, zirgu mijējs, ģimenes dzīvē straujš, reizēm pat rupjš, tomēr pie gadījuma ļoti labs, līdzjūtīgs un izpalīdzīgs. Tēvu dzejnieks savā dzejā piemin vienmēr ar zināmu rūgtumu — pavisam citādi nekā māti. Māte jau minētajā dzejolī skrien izsalku-

šajam dēlam pa vētraiņu nakti trīsdesmit vesrtis pēc maizes klaipiņa, turpretīm tēvs (dzejolis „Āboli“ grāmatā „Pēcskaņas“), pēc karstas ķildas dēlam mājas atstājot, liedz viņam ābolus no sava dārza. Protams, abi šie gadījumi nav saprotami tieši, bet kā simbols. Un arī no tēva skarbuma dzejnieks mantojis ko pozitīvu, kā viņš to skaisti apliecina tai pašā dzejolī:

„Laiks visu pamazām sadziedē . . .
 Nu nav vairs man rūgtuma dvēselē;
 Nu lūdzos, lai tēvu svētī Dievs!
 No viņa es esmu mācījies:
 Ka pašam dzīvei būs pamatu likt
 Un aizliegtu ābolu neaiztikt.“

Par savu bērnību dzejnieks pats izsakās (turpat „Atziņās“): „Biju nerātns, jo bēgu no ābeces, kā no uguns. Vismīļāk man tikās slapstīties pa labības laukiem un mežiem. Vienpadsmit gadus vecs būdams, vēl nepratu ne rakstīt, ne lasīt.“ Tomēr beigās zēns kaut kā izkūlās pirmmācībām cauri un no Cēsu draudzes-skolas nokļuva tās pašas pilsētas apriņķa skolā, kur par inspektoru bij Baltijas vācu skolotāju aprindās tolaik labi pazīstamais Kristjāns Bēms (Böhm), cilvēks ar katrā ziņā ievērojamām audzinātāja spējām. Ipaši liekuļus, lišķus, apmelotājus un nodevējus Bēms nīda no visas sirds. Tikai tautības jautājumā Bēms savas skolas vadībā bija un palika nelabojams pārvācotājs-latvietības neieredzētājs. Tā Treumani viņš vienmēr zobojis un saukājis par „der Mann mit dem s hinten“, tādēļ, ka tas rakstījis savu vārdu „Treumans“ un nevis „Treumann“.

Mācībās Treumanim apriņķskolā sāka iet jau daudz labāk. „Jaunie biedri un līdz šim neparastā kārtība padara kūtro zēnu par čaklāko skolnieku“ (Paegļu

Mārtiņš, 6. l. p.). Apriņķskolā dzejnieks mācījās pazīt arī brīvprātīgākus uzskatus par reliģiskām lietām. Bībeles stāstus un katķismu māca pats Bēms, bet oriģinēlā kārtā: uzdotos gabalus gandrīz nekad neatprasa neviēnam, bet stāsta savus piedzīvojumus un anekdotes, teikdams, ka labāk dzirdēt kādu pamācības pilnu notikumu no patiesas dzīves, nekā klausīties vecās teikās, par kuŗām neviens skaidri nezin, cik tur taisnības, cik ne. Vēl brīvprātīgāks ir dabas zinātņu un vēstures skolotājs latvietis Auka, izstudējis ārsts, kas liek skatīties kritiski uz bībeles stāstiem no zinātniska viedokļa. Te dzejnieks ieguva un paturēja uz visiem laikiem savu gaišo toleranci un brīvprātību visādās ticības lietās.

No Treumaņa skolas biedriem Cēsu draudzes skolā sevišķi jāmin brāļi Eduards un Kārlis Veidenbaums, bet Cēsu apriņķskolā īpaši Edvards Veidenbaums vēlākais ievērojamais dzejnieks, ar kuŗu Treumanis bij sadraudzējies jau draudzesskolā. Veidenbaumam liels iespaids uz Treumani vienmēr un viņa atklātā, visu mēlīgo, siko un nepatieso nīstošā raksturā Treumanis juta sev ko radniecīgu un tuvu. Treumanis vienmēr piedērējis pie Veidenbauma nedaudziem tuvākajiem draugiem.

Vēl mīļš draugs Treumanim bij vēlākais romantiskais dzejnieks Andrejs Mezītis, kas iestājās augstākā klasē. Pats Mezītis par to stāsta: „Še Treumanis mācīja man pazīt viņa asiņainās raudas un savu zelta dvēseli. Vecajā kapsētā pa vasaras naktīm mums radās daudz dzeju. Viņa izteiciens—es esot viņam mācījis maigumu dzejā“ („Atziņas“ I., 234. l. p.). Paegļu Mārtiņš stāsta, ka Mezītis toreiz savā dzejā bijis patstāvīgāks un formā gludāks, kamēr Treumanis dzejojis Lapas Mārtiņa garā. Tas saprotami, jo Lapas Mārtiņš tai laikā (70. un 80. gadu maiņā) bij ļoti populārs, populārāks nekā tālaika

lielākais dzejnieks Auseklis. Tā tad aprīņa skolas laikā iekrīt Treumaņa pirmā mēģināšanās dzejā.

Eduards Veidenbaums aizgāja uz augstskolu un arī Treumanim radās ilgas pēc plašākas izglītības. No-
beidzis aprīņa skolu, viņš lūdz tēvu, "lai laiž tājāk iz-



No kreisās uz labo pusi :
Nodievs, Liepiņš, Treumanis, P. Prūsis, K. Veidenbaums.

glītoties, bet tas negrib par to ne dzirdēt -- viņam izredzē muižas kunga vieta vienā netājā muižā un tani viņš dēlu iegrozīs. Starp tēvu un dēlu izceļas asa ķilda, kuŗa beidzas ar to, ka dēls atstāj Zvārgu mājas un dodas uz Cēsīm. Šis gadījums atbalsojies daudzos Treumaņa dzejoļos, starp citu arī agrāk pievestajā „Āboli”.

Cēsis dzejnieks pieņem norakstītāja vietu par pieciem rubļiem mēnesī; no šās algas jāpārtiek, jāsamaksā dzīvoklis, jāgādā drēbes. Ar trūkumu Treumanim bij jācīnās diezgan ilgu laiku. Nu viņš iepazīstas (arī kā norakstītājs — savā darbā) ar dažādu dzīves sērdieņu un trūkcūcietēju grūtībām, kuŗas jau tad un īpaši vēlāk tik dzīvi atbalsojas viņa dzejā. — Tomēr Cēsis netrūkst arī sava jaukuma, netrūkst dzīvas, inteligēntas draugu sabiedrības. Pa vakariem salasās bijušie Bēma skolas skolnieki, jaunās Dadziša vadītās krieviskās pilsētas skolas skolnieki un vēl citi jaunēkļi un dibina pulciņu, kur nodarbojas ar literatūru. Treumanis šim pulciņam priekšnieks. Te katrs pa kārtai referē par jaunām rakstniecības paradībām. A. Mezītis par to stāsta: „Treumaņa istabiņa pašā pilsētas malā priekš tā (sapulcēšanās) bija kā radīta, tādos brīžos pārvērtās par tīru čigānu nometni. Tie bij jauki brīži, brīži pilni dzīvības”. Ari Poruks, toreiz Dadziša skolas skolnieks, piedalījies šaīs vakaros un vienā no tiem referata vietā nolasījis pats savu sacerējumu „Meitene pie kapa” (Sk. T. Zeiferta rakstu „Poruka stāvoklis mūsu sabiedrībā un dzejā”, „Jaunā Raža” IX. 23. l. p.).

Vēl Cēsis ir kautkas, kas Treumani saista līdz pat vēliem vīra gadiem. Tas ir teātris. Cēsu labdarības biedrībai jau toreiz sava pastāvīga teātra trupa, kuŗu vada K. Mačernieks (Reķu-Viesonis). Treumanis iestājas šai trupā. Tikai pirmajā kupleju dziedātāja debijā apmulst, aizmirst tekstu un sāk dziedāt Lapas Mārtiņa



Pirmā rindā sēd (no kreisās uz labo pusī):
Treumanis, V. Eliass-Jausmiņš, J. Poruks, V. Maldons.
Otrā rindā stāv: Rācenis, Leikarts, Lācis, A. Mezīts-Malgonis.
Trešā rindā: Markovs, Krūmiņš, V. Veldenbaums.

„Tas cilvēks šinī pasaulē“. Vēlāk tomēr ievingrinās un ar laiku kļūst ļoti ievērojams, atzīts un tāļu pazīstams kupletists. Kā aktieris Treumanis tēlojis gan nopietnas (Dr. Ranks „Norā“), gan komiskās (Florians „Naudas maisā iz Kalifornijas“) lomas. Tomēr vislielāko piekrišanu ieguvis visur kā komiķis.

Pamazām dzejnieks kļūst labākās vietās, līdz dabū vietu zemes tiesā, kur priekšnieks ir pazīstamais tiesnesis Volffelds. Šai laikā Treumanis arī rosīgi dzejo un pirmos dzejoļus, kuŗus viņš atzīst un tura par patstāvīgiem, uzraksta 1883. gadā, no šā gada skaitidams savu literariskās darbības sākumu. Dzejoļu sakrājas labs skaits un viņš tos aiznes Mačerniekam izdošanai, jo Mačerniekam piederēja grāmatnīca un drukātava. Tas apskata manuskriptu un pasaka, ka izdot nevarot. Būtu tie dzejoļi līdzīgi Lapas Mārtiņa dzejoļiem, tad jau nu gan varbūt . . . Tomēr dzejnieks nezaudē dūšu un rūpīgi strādā tālāk.

Kad pārļasam šos Treumaņa pirmos „istos“ dzejoļus, tad atrodam tur šo to tādu, kas tipisks visiem 80. gadu liriķiem. Tāds piem. dzejotītis „Ari tevi vīlu“:

Ne tikai tu mani vien pievīli, —

Es arī tevi vīlu:

Vēl tagad tu, zeltenīt, nezini,

Cik ļoti tevi mīlu!

Maza, glīta mīlas dziesmiņa ar tipisko 80. gadu „zeltenīti“. Tāpat arī kāda cita, kur autors vēlas, kaut būtu dziesminieks, lai atklātu visu, ko cieš un jūt. Ja viņa tad raudātu tik vienu asaru, tad viņš sveiktu gavilēm tik svinīgu dienu.

Bet ir arī jaunas skaņas. Tā dzejoli „Dievs lai stāv tev klāt!“ (1883.): bārenīte-vērpēja strādā līdz lielai tumsai. Tad tā saliek rokas lūgšanā. Bagātnieks aizloga velnišķi viņā noraugās.

„Un viņš ņemas stipri
 Durvis klaudzināt —
 Mijā bārenīte,
 Dievs lai stāv tev klāt!“

Te jau kas no dzīves skarbuma, te jau kas no tā motīva, kas nākošā gadudesmitā tik bieži atkārtojas latviešu dzejā. Treumaņa turpmāko gadu dzejoļos šās skarbās skaņas dzirdamas vēl noteiktāk. Te jūtams arī dziļš sāpju rūgtums, pretējs citu 80. gadu liriku vieglajām skumjām. Tāds sāpju piezīdies ir dzejolis „Ir brīži“ (1884.), kur dzīvi jūtam dzejnieka dvēseles stāvokli Cēsu dzīves pirmajā laikā:

Ir brīži, kur sirds man tik drūma
 Kā miglains rudenis!
 Un kas vēl šo drūmumu vairo
 Mans mazais dzīvoklis. —
 Ar saviem zemajiem griestiem
 Un gaisu tvaikainu,
 Ar četrām baltām sienām
 Un kapa klusumu,
 Tad gluži tā liekas, ka būtu
 Es nelaikā kapā dzīts,
 Ka gulētu baltā šķirstā,
 Dzīvs ielikts un apbedīts . . .

Plašāka, vairāk vispārināta, sāpju izjūta dveš no dzejoļa „Tikai zāles, smildziņas“ (1884.). Pār kapsētu noejošie saules stari. Uz sakrituša kapa žēli iešalca smilgas, jo viņu vidū sen nav redzēta neviena rožu lapa.

„Velti raudiet, sīkās smilgas,
 Velti rožu gaidiet jūs!
 Sāpes, ciešanas un ilgas
 Ļaudīm mūžam svešas būs . . .

Nav ikkatram laime dota
 Snaust zem rožu kopiņas, —
 Nelaimīgo kapa rota
 Tikai zāles, smildziņas . . .“

Tas pieder pie Treumaņa pirmā laikmeta labāka-
 jiem dzejoļiem. — Ari dziļā vientulības izjūta un vien-
 tulības slavināšana, kas tik raksturiska vēlākam „Vien-
 tulības“ autoram, pirmajos dzejoļos šur tur paspīd. Tā
 dzejoli „Vienatne“ (1883.) dzejnieks saka:

„Es nenolādu vienatni,
 Bet drīzāk to svētīju.
 Vissvētāk domāt, just un ciest
 Tik vienatnē iespēju“.

Kas izaudzināja Treumani par sērdieņu un sājpu
 dzejnieku? Vispirms no mātes mantotā jūtīgā, maigā
 sirds. Tad skolā nostiprinātā patiesības un taisnības
 mīlestība. Tad grūtā dzīve Cēsis pirmajā laikā un darba
 lauks, kur iznāca novērot dažādas dzīves nesaskaņas.
 Un beidzot pats laikmets; latviešu dzīve kļuva dažādu
 pretstatu un konfliktu bagāta. Dzejā vajadzēja apklust
 vecajām skaņām, bij jāzūd tam, kas pats sevi pārdzi-
 vojis. Nāca jauni, dzīves skarbāko vēju rūdīti dzejnieki
 un jaunā skaņā uzsāka jaunu dziesmu.

II.

Pēc Manaseina revīzijas drīz vien likvidēja vecās
 tiesas. Deviņdesmito gadu pašā sākumā Treumanis pār-
 ceļas uz Rīgu, kur dabū vietu Apgabala tiesas archivā.
 Ar to dzejnieka dzīvē sākās jauns laikmets. Alga te
 daudz cilvēciskāka un ari svabada laika daudz vairāk.
 Sāk parādīties laikrakstos dzejnieka darbi, visvairāk
 „Baltijas Vēstnesī“. Dzejnieks izvēlas pseidonimu
 Zvārguļu Edvards. Par šo pseidonimu Treumaņa

jubilejā (1924. g.) A. Švābe izteicies, ka tas neesot bijis labi izvēlēts; dzejnieks nebijis tikai skanīgs zvārgulis, bet jauna laika zvans.

Kad Dr. Pēters Zālīts atjaunoja pavisam panīkušo „Mājas Viesi“ un vēlāk nodibināja „Mājas Viesa Mēnešrakstu“, Treumanis sastopam tur kā vienu no rosīgākiem līdzstrādniekiem. Zālīša izdevumos un „Dienas Lapā“ koncentrējas jaunā rakstnieku audze, „jaunās strāvas“ piekritēji, gan šaurākā, gan plašākā nozīmē. Ari Zvārguļu Edvards arvien vairāk attālinas no konservatīvā „Balt. Vēstneša“ un pievienojas „Dienas Lapas“ aprindām. Viņš top par pašu populārāko latviešu dzejnieku, viņa vārdu daudzina, viņa dzejoļus deklamē izrīkojumos. Ar 1896. gadu, kad „Austruma“ vadību uzņemas simpātiskais Aronu Matiss, Treumanis sāk strādāt līdzī ar tur un gadu vēlāk arī Zeiferta jaunajā periodiskā almanachā „Jauna Raža“ un J. Veismaņa vadīto „Latv. Avīžu“ lit. pielikumā. — Šai laikā Treumanis sadraudzējas tuvāk ar vairākiem cilvēkiem, bet mīļākais draugs viņam aktieris Jānis Dinvietis (miris Rīgā apm. 10 gadus atpakaļ). Par viņu draudzību Paegļu Mārtiņš liecina, ka Dinvietim Treumanis pieslējies kā brālim, atdevis savu dvēseli. Par Dinvieti dzejnieks kādā vēstulē šā raksta autoram izteicās: „Es viņu savā laikā turēju par vienu no vislabākiem aktieriem, kaut gan „māmuļas“ teātris viņam aizslēdza durvis“. Ari ar Paegļu Mārtiņu Treumanis iepazinās apmēram tad pat; Paeglis vēlāk sarakstīja pirmo plašāko Treumaņa biogrāfiju (A. Lāča izdevums 1904.).

1896. g. beigās iznāca pirmā Treumaņa grāmata, dzejoļu kopojums „Sāpēs un smaidos“ I. Te sakrāti dzejoļi (grāmata paša autora izdota) sākot no 1883. gada ar raksturisko epigrafu:

„Es laimes bērniem līdzī jūtu,
Kaut pats no laimes esmu šķirts;
Bet nabagiem un vārdzinātiem,
Tiem pieder visa mana sirds“.

„Sāpēs un smaidos“ ir elementari-skaļš protesta sauciens pret dzīves netaisnību un postu. Cilvēces sāpes un postu dzejnieks redz visur; lazdā pēc rieksta liecoties un par cilvēkam padoto vareno, brīnišķo daļu priedējoties, pārkostajā riekstā viņš atrod tārpu — visa īsto valdnieku („Tārps“); karstā ziedoņa laikā jauneklīsbagātņieks slavē jauko un mīlīgo dienu, bet turpat ceļmalā vecītis-akmeņskaldītājs nopūšas: „Cik karsta, nelāga diena!“ („Saule un mākoņi“); alejā klejojot, jautra dzīru nama apgaismotos logos skatoties, muzikā klausoties, dzejņieks visam tam cauri dzird tik cilvēces postu („Velti meklēta laime“):

„Un aiz sērdieņu asarām, šķiet,
Izdzīst ugunis logos . . .
Atkal es mītu tumsībā,
Atkal krūtīs kā slogos“.

Konservatīvajiem alus kausa patriotiem un tēvijas jaukuma meklētājiem dzejņieks nostājas preti ar savu „slavas dziesmu“. Un tā nu pavisam savāda:

„Neļauņojies, tēvu zeme,
Acu gaisma vāja man:
Šķietos redzam sīkus krūmus,
Noras, sūnas aridzan.“
Šķietos redzam sērdienīšus;
Asaraiņām actiņām —
Vai — un mana slavas dziesma;
Sirdī mirst aiz žēlabām“.

Dzejņieka sāpes un līdzjūtība, visspilgtāk izpaužas mākslinieciski vērtīgākajos krājuma dzejoļos: jau pie-

minētā: „Velti meklēta laime“, „Savam sapņu tēlam“ (dzejnieks sūta savu sapņu tēlu, savu eņģeli pasaulē, lai viņš mazina cilvēces mokas; ja eņģelis to nedarīs, dzejnieks to vairs negrib ne redzēt, ne mīlēt, ne slavēt) un krājuma beigu dziesmā, hamletiskajā „Man tumsībā jānonīkst“ (dzejnieks naktī raugas uz miroņa galvu, vaicā tai par dzīves uzdevumu un nedabū nekādas atbildes).

Treumaņa sājju dziesmā nav cīņas un atreibības saucienu, arī aplinkus izteiktu ne. Viņš protestē gan pret dzīves skarbjām šausmām, bet šis protests izskan dziļā līdzjūtībā un smeldzošā sājju izjūtā. Treumanis maz lād, bet vairāk žēlo. Viņš visur redz „sērdienišus“, atstātos, pazemotos, neievērotos, nevarīgos, vārgos. Viņš izjūt ne tikai kādas vienas šķiras, bet visas cilvēces postu (Velti meklēta laime, Savam sapņu tēlam u. d. c.). Viņam ne prātā nenāk asiņaina atreibšanās. Un šai līdzjūtībā un degošās sājpes trīcošā dzejnieka sirdī velti meklēt kādu „realismu“, vai pat „naturalismu“, tāpat kā velti viņu meklēt pie Ed. Veidenbauma un Aspazijas. Viņos visos subjektivā, topošā jaunromantisma dvēsele. Ja kāds no 90. gadu lirīkiem saucams par īstu realistu, tad tas vienīgi Pērsietis, kuŗš gan ievērojamāks kā stāstītājs, ne lirīkā.

Pēc „Sājju un smaidu“ iznākšanas pazīstamais „Dienas Lapas“ kritiķis J. Jansons Treumaņa grāmatai diezgan asi uzbruka. Viņš uzbruka ne no mākslinieciskās vērtības viedokļa skatoties, bet tādēļ, ka Treumaņa dzejā nebij, pēc viņa domām, vēl diezgan socialistisko „ideju“, tādēļ, ka Treumaņa grāmatā šur tur bij sastopams arī erotisms un tīrais lirīsms. Un dažā ziņā Jansonam bij taisnība. Treumanis tiešām nebij „viņējais“, nebij socialistisks programmas dzejnieks. Protams, Jan-

sons nespēja saredzēt, ka tādi pat ķeceri — ja ne vēl lielākā mērā bij viņa atzītie Veidenbaums un Aspazija.

Treumaņa grāmatai virsraksts „Sāpēs un smaidos“. Tā tad viņš arī „smaidu“, t. i. prieka dzejojī laigan šo smaidu grāmatā nav daudz. Viņš jūt līdz nevien „nabagiem un vārdzinātiem“, bet arī „laimes bērniem“. Treumaņa dzejā jūtama stipra tieksme pēc personīgas laimes, plašas individualas brīvības alkas (gluži tāpat kā pie Veidenbauma un īpaši pie Aspazijas). Viņš epikuriski izsaucas :

„Gavilē, dziedī, skūpstī un mīļo,
Raidī pie joda, kas līgsmību liedz!
Nelaid gaŗām laimīga brīža,
Izlieto visu, ko daba tev sniedz.“

Vai atkal :

„Dzen pie velna raizes!
Prātniekam būs būt:
Raizes nedod maizes.
Sveiks, kas jautri jūt!“

Šis brašais prieks — nebūt nav vienīgi no Veidenbauma aizgūts, bet tas atrodams arī paša Treumaņa dzejas būtībā. — Dzejnieka meklēšana pēc saules un prieka vēl spēcīgāk, filosofiski dziļāk un skaistāk izpaudusies kādā dzejoli no 1893. gada „Mēs visi nāksim peklē“, kuŗu Treumanis uzņēmis tikai kādā no vēlākajiem krājumiem „Pēcskaņas“ :

Mēs visi nāksim peklē:
Mums gars arvienu meklē
Tik ēnas puses vien.
Mēs māņiem sevi baidam,
Mēs triecam, raudam, vaidam,
Līdz kapā jāielien.

Un pasaule tik jauka!
 Cik rožu neuzplauka!
 Cik prieku nemirdz tam,
 Kas tikai viņus meklē!
 Mēs visi nāksim peklē:
 Mēs sauli nicinām.

Gadu vēlāk, 1897. g. beigās, iznāca nākošais Treu-
 maņa dzejoļu krājums „Sāpēs un smaidos“ II. ar
 spēcīgo, īso, ļoti populāro motto:

„Šabloniskiem kļiedzieniem
 Pintiņus lai nomā!
 Dzejniekam būs visu teikt,
 Ko viņš jūt un domā!“

Šis motto domāts kā atbilde Jansonam uz kritiku
 un tie ir reti sparīgi, droši un noteikti vārdi. Šie vārdi,
 taisnību sakot, bijuši (kaut arī nedaudzināti) visas mūsu
 jaunās dzejnieku paaudzes ciņas vairogs, kaņojot ar
 smieklīgo kritikas un sabiedrības šaurību, programatismu
 un „atļauts — neatļauts“ ierobežojumiem. Kaut nu
 tikai jaunie dzejnieki nekad neaizmirstu to, kas pirmais
 teicis šos vārdus!

Grāmatas vispārējā noskaņa tā pati sāpīgi smel-
 dzošā, kas pirmajā daļā, tikai te itkā vairāk klusuma.
 Un dzejnieka līdzjūtība te neizplūst vien uz cilvēkiem,
 bet arī uz pārējo dabu. Ziedoņa svētrītā dzejnieks
 staigā ezermalā, ielejā. Svinīgi-laimīga sajūta. Te viņš
 pamana, ka ezerā līdaka ķer maili.

„Sirds aiz īgnuma
 Iesāpjas:
 Kur tik noraugies —
 Slepavas!“

Cita aina. Auksta rudens diena. Dzejnieks vīst
 līdz ar lapām un kļīst vientulis. Te pie viņa kājām
 saļimst un nobeidzas mednieka ievainota stirna:

„Man acis metas slapas . . .
Pie manīs viņa steidzās,
Bet, pasaules vajāta, beidzās . . .
Vējš svelpj un purina lapas . . .“

Mākslinieciski vērtīgu un tīri lirisku dzejoļu te daudz vairāk, nekā pirmajā krājumā. Piem. „Pazudušais dēls“, kur jaunava liktenīgā milas varā dievina savu vieglprātīgo mīļāko:

„Viņš atkal naktī plītējis,
Un tak es raugos uz tā,
Man tiktos viņu spiest pie krūts
Un skūpstīt kā ārprātā“.

Skaists arī gurdi-mierīgais, resignētais dzejolītis „Pievakarē“ un vēl viens otrs.

Mākslas vērtība arī vēl tagad no „Sāpju un smaidu“ abu daļu dzejoļiem tomēr tikai kādiem 10—12. Pārējie visi par daudz „sava laika garā“, par daudz elementarskaļi. Dažs dzejols pilnīgi patetiski sauss, smags un kails, bez mazākā intimā lirikas valguma un viegluma. Gaiši gan jau iezīmējušies dzejnieka īpatnības galvenie vilcieni: sāpes, līdzjūtība, prieks, vientulība. Bet šīs sāpes, šis prieks pārāk skaļi. Sāpju, prieka vientulības k l u s u m u Treumanis vēl te nav atradis. Tiesa, arī skaļums var būt liels, spēcīgs, aizraujošs un svēts, bet Treumaņa „Sāpju un smaidu“ skaļums tāds gan nav; viņš pārāk elementars, deklamatoriski skanīgs, bieži ne visai pārliecinošs. Tomēr dzejnieks jaunākos (1897. g.) dzejoļos jau stipri progresējis. Un uz sava laika jaunatni „Sāpju un smaidu“ abām daļām, kā jau minēju, bij liels iespaids. Piem. Apsesdēls izsakās („Atziņas“ III.), ka Treumaņa „Sāpēs un smaidos“ savā laikā bijusi viņa bībele.

1897. g. rudenī J. Ozols Cēsīs, tas pats, kuŗš pāra gadus iepriekš bij izdevis Kaudzītes Matīsa antoloģijas „Dzejnieku labdienas“ jaunu izdevumu, laida klajā Treumaņa sakopotu antoloģiju „Dzejas Pūrs“. Un, cik labi Kaudzītes Matīsa antoloģija atspoguļo tautiskā un pastoralā laika latvju liriku, tik raksturisks „Dzejas Pūrs“. 90. gadu demokrātiski-socialai, tā sauktai „realistiskai“ dzejai. Pie „Dzejas Pūra“ Treumanis ilgi un rūpīgi strādājis. Protams, plaši te ievērota arī vecākā lirika (antoloģija sākas ar Ansi Livalentu). Toreiz sastādīt antoloģiju bij nesalīdzināmi grūtāk, nekā tagad, kur vienmēr ik dzejnieka darbi iznāk atsevišķās grāmatās. Toreiz bij jārokas pa vecu laikrakstu un kalendaru blāķiem, lai antoloģiju dabūtu gatavu. Daži dzejnieki pat „Dzejas Pūrā“ pirmreiz vispār nāca klajā, starp tiem Antons Birkerts un apdāvinātā, bet agri apklususē Viola (Leontine Blau), ar kuŗu antoloģija noslēdzas. Tikai, pārāk ievērodams „idejisko“ dzeju un pie tam pietiekoši neskatīdamies uz šās dzejas formu, Treumanis „Dzejas Pūrā“ ielaidis daudzus pilnīgi nedzejiskus pantus, piem. Ceroņa:

„Rietumos spīguļo zinību gaisma,
 Gŗūti to iedabūt tēvijas mājās.
 Tomēr, pie darba ja sparīgi stājas,
 Drīzumā gaisīs šī sadzīves plaisma“.

Tādi pat dīvaini sadzejojumi atrodami arī antoloģijā ievietotajos Līgotņu Jēkaba un A. Birkerta pirmajos mēģinājumos. Varēja palikt neuzņemti veseli dzejnieki, piem. K. Tarziers, Podnieku Kārlis, Abavmaliete, Ceronis un vēl dažs labs. Tomēr daudz arī „Dzejas Pūrā“ skaistu, ar gaumi izvēlētu dzejoļu. Te Aspazijas, Saullieša, Niedras, Poruka, Raiņa, Plūdoņa pirmie dzejoļi. Kā sava laika dzejas labam spogulim, „Dzejas Pūram“

vēl tagad ievērojama literatūrvēsturiska nozīme. Plašā, lielā antoloģija kļuva ļoti populāra; tagad tā sen jau izpirkta un ir bibliogrāfisks retums.

1899. g. iznāca Treumaņa trešais dzejoļu krājums ar skaisto un dziļi zīmīgo virsrakstu „Grēcinieka sirds“ (J. Ozola izd.; otrā papildinātā izd. iznāca 1905.). Te vēl vairāk kā „Sāpēs un smaidos“ rūgtuma, sāpju, dedzinoši-grauzošu moku. Te dzejnieka sāpes trako kā viesulī. „Grēcinieka sirds“ tumšākā, subjektīvākā, nemierīgākā Treumaņa grāmata. Dzejas ziņā viņa, kaut vēl ne visai, paceļas pāri „Sāpēm un smaidiem“. Labo iespaidu traucē daži grāmatas beigās ielikti diezgan banāli satiriski dzejoļi („Lai mes putniņš“, „Kāda biogrāfija“). Turpretim fabulas formā ietvertā „Zvēru balle“ iznākusi itin oriģināla un spēcīga. „Grēcinieka sirdī“ arī vairāk ciņas spara un draudu kā citās Treumaņa grāmatās. Dzejnieks sauc, lai atmosfēras varens praviētijs un triec liškus un vampirus „uz pekli, uz pekli, uz pekli!“ Kas zem svētulības maskas tautai smiltis acīs kaisa, grūti izskaust. Jo tos vairāk zobu un baļ, jo tie vairāk liekas svēti. „Labākais, ka viņus kārtu.“ Ietrīcas arī sēras par 1897. g. latviešu dzīvē notikušām vajāšanām — „Dienas Lapas“ slēgšanu un galvenāko jaunstrāvnīeku arestu („Vai, vai, mana tēvu zeme“). Dzejnieka līdzjūtība šai grāmatā visvairāk izlejas pār liekulīgās sabiedrības nicināto „kritušo“, „vaiņadziņu zaudējušo“ sievieti („Kapam pretī“, „Kā tie nievā“ etc). Vispār „kritušo“ sievieti neviens latvju dzejnieks nav tā aizstāvējis un attaisnojis kā Treumanis (Sk. arī dzejoļus „Nelaulātai mātei“ un „Viena tāda“ grāmatā „Ardievas jaunībai“). Te arī citu nelaimīgu sieviešu tēli („Ubaga meiča“, „Vecā meita“).

Prieka un gaišu skaņu „Grēcinieka sirdī“ maz, bet tomēr svētlaimīgas mīlas baudu nakts gavilēs trīc

dzejols „Brīnišķīgā nakts“. Maigas, mierīgi-svētas jūtas
jauki ietveras dzejolī „Tik tev vien“.

Es neprasu, ko ļaudis domā,
Cik ļauni tie pret mani jūt,
Tik tev vien klusi sacīt gribu :
Vēl brīžiem varu svēts es būt !

Kad vakaros pie loga sēžu
Viens savā klusā nodabā,
Un Dieva nama zvanu skaņas
Plūst manā tumšā istabā, —

Tad vēlos nokratīt it visu,
Kas mani šeit pie zemes sien,
Un bēgt ar tevi tāļu — tāļu —
Kur mūžīgs šķīstums mājo vien . . .

Tas mazliet atgādina Puškina „Въ часы забавъ
иль праздној скуки“. — Ari sārpu un izmi-
suma izjūta vietām var ietverties klusā, koncentrēti-īsā
dziesmiņā, piem. :

„Nakts. Tuksnesis. Zvaigznes nevienas.
Ar tumsu un salu viss klāts,
Un vētra kauc kailajos zaros
Un sirdī deg senlaiku vāts.

Un manim vēl jāiet uz mājām — —
Bet kā gan lai nokļūt tur būs ?
Ak, senajās, saulainās tekas,
Kur esat, kur esat nu jūs! ?“

Savu cilvēcību, savu cilvēcisko spēka un nespēka
apziņu Treumanis izteic popularajā grāmatas epigrafa
pantā :

„Neesmu ne velns, ne dievs ;
Esmu tikai cilvēks grēcīgs :
Bieži smagi maldījies,
Bieži bijis labs un spēcīgs“.

Daļu grāmatas aizņem tulkojumi. Runājot par Treumaņa tulkojumiem-atdzejojumiem vispār, jāsaka, ka vairums viņu ir no vācu lirikas. Zīmīgi, ka Treumani visvairāk saistījuši ne tipiskākie socialie realisti no toreizējiem modernajiem vāciem, bet tie, kuŗos izmanāmas jau individuala anarchisma tieksmes, kā K. Henkels un Džons Henrijs Mackaijs, īpaši pēdējais (no Mackaija Treumanis skaisti atdzejojis popularo „Mirst! rozes ziedēs ir bez tevis citu vasaru“). Tautā ļoti populars un dziedāts, īpaši pēdējos gados, arī H. Hiršfelda dzejols „Čigānu bērns“ (Rau, ziedonis smaida, rau, burvīgs ir mežs). No citiem dzejniekiem Treumanis visvairāk atdzejojis Lilienkronu, sāpīgo Lena'u, patetiski-drūmo ungaru brīvības dzejnieku Petőfiju, Šamisso un Heinrichu Heini. Bez tam Treumaņa atdzejojumā parādījušies divi pazīstami un ievērojami klasiski dziedājumi: Deržavina oda „Dievs“ un („Dzimtenes Vēstnesī“ 1908.) Šillera „Zvana dziesma“.

III.

1900. g. Treumanis, lai stiprinātu veselību un iepazītos ar citām, brīvākām zemēm, dabū no apgabaltiesas atvaļinājumu un apceļo Vāciju, Franciju, Šveici un Itāliju. Drīz pēc tam viņš izstājas no apgabaltiesas pavisam un nododas tikai rakstniecībai. Viņš nopērk Cēsu tuvumā gabalu zemes un, kopā ar Kārli Veidenbaumu, sāk uz šā zemes gabala celt vasarnīcu — pazīstamo „Leukadiju“. Pēc K. Veidenbauma nāves vasarnīca pāriet Treumaņa īpašumā. Te viņš pavada īpaši vasaras. „Leukadija“ atrodas jaukā vietā, pie Raunas ietekas Gaujā, un viņu bieži apciemo dzejnieki, tāpat kā Blaumaņa Brakus.

„Leukadijā“ starp citu ilgāki vai īsāki viesojušies Saulietis (sarakstīja tur stāstu „Dvēseles vientulībā“),

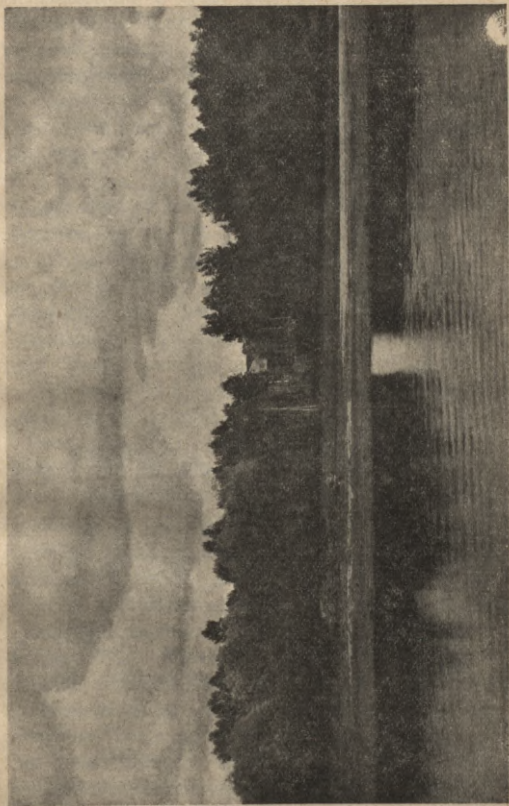


Vasarnica „Leukadija“ (Uzņemta 1905.).

Skalbe ar kundzi, Attis Ķeniņš (Ķeniņa kundzei tur vienā vasarā piedzima dēls), Plūdonis ar kundzi, A. Niedra, Haralds Eldgasts, J. Kleinberģis, J. Klaviņš-Asma, K. Ducmans. Atskabarga, J. Puriņš-Līvu Jurka, Diženajo Bernhards, gleznotāji K. Ceplīts un V. Zeltiņš, A. Austriņš u. c. Austriņš starp citu atminas, ka Treumanis lasījis bekas un teicis: „Nu es esmu Bek-manis“ (Bek-manis toreiz bij Kurzemes gubernators).

Gadusimteņu maiņā latvju dzejā manāmas atkal jaunas pārgrozības. Dzejā ienāk vairāk dvēseles, lirika kļūst intimāka, klusāka, nojautām, krāsām, niansēm bagātāka, istāka, daiļāka. Aspazija no „Sarkano puķu“ retorikas pāriet maigi-klusajā „Dvēseles krēslā“. Nāk arvien vairāk klajā Raiņa klasiķu tulkojumi un paša īpatnēji koncentrētie dzejoļi. Pamazām plašāku darbību attīsta un lielāku vērību gūst vientuļi-dziļais Jānis Poruks. Parādās Ķeniņa savādie dzejoļi, viņa vācu jaunromantiķu un Verlena atdzejojumi. Parādās periodikā Skalbes, Eglīša, Fallija, Akuratera, Andreja Papardes pirmie dzejoļi. Kritikā īpaši Niedra daudz nodarbojas ar dzejas formas jautājumiem.

Ši pārmaiņa nevarēja palikt bez iespaida uz Treumani. Šiem jaunromantiķiem jau viņš īstenībā vienmēr bijis tuvs. Nu viņš nodomāja izdot literarisku almanachu, kurā grupētos modernie rakstnieki, visi tie, kuri grib un spēj dot ko jaunu. 1901. g. beigās tad nu iznāca (P. Bērziņa apgādībā, Rīgā) almanachs „Burtnieks“. Lūgumā līdzstrādniekiem redaktors Treumanis izsaka vēlēšanos, lai iesūtītajos manuskriptos „slēptos kautkas možāks, mazāk dzirdēts, vai nu idejas, vai arī izstrādājuma ziņā“. — Krājumā piedalījušies 24 rakstnieki, to starpā Rainis ar 6 dzejoļiem („Laustās priedes“ te parādās pirmo reizi), Poruks ar fantastisko skici „Lauva padebešos“, Viktors Eglīts ar tēlojumiem „Brutrurums!“



Skats no Gaujas uz „Leukadiju”. (Uzņemta 1905. g.)

un „Elizabetei Tarchova kundzei“, kuŗi apzīmē pāreju no „Zilā cietuma“ romantiskā realisma uz dekadenci, kā arī ar pirmo kritisko apceri par Raini „Raiņa oriģināli“ un mazrakstījušais, smalki-savādais modernists Jānis Sīlītis ar diviem prozas darbiem „Sapņotājs“ un „Ērmotais“.

Sevišķi ievērojami te paša Treumaņa (no 1901. g. viņš nu vienmēr parakstās savā īstajā vārdā) darbi. No 12 dzejoļiem īpaši jāatzīmē dziļu, asiņainu sāpju apgaismotais „Golgačas krusts“, dvēselē izciesta dziesma, un dīvainais, baladiskais „Burvis“. — Arī prozā Treumanis te mēģinas; gan jau „Mājas Vieša“ lit. pielikumā 1899. g. parādījās atmiņveidīgs tēlojums par kādu jaunekli no apriņķskolas laikiem „Mieriņa Andža“. No „Burtņiekā“ ievietotiem diviem gabaliņiem labākais ir „Trumpanis“, tiešām spēcīgos un lielos vilcienos uzrakstīta novele par kādu divdabīgu cilvēku, kuŗš reizē pieder mākslai (vijole) un rupjai kaislei (kārtis). Kad par iespēlēto zeltu celtā vasarnīca nodeg, viņš atstāj pagātni un dodas pretī jaunai dzīvei. Vārbūt arī savā dvēselē dzejņieks saskatījis kautko no šādas divsejības. Tādēļ šis tēlojums atstāj iespaidu kā dvēselē tiešām izjusts.

„Burtņiekam“ tomēr nebij tai laikā vēl piekritēju un otrs krājums vairs neiznāca. — No 1900. gada Treumanim iznāca „Zvārguļa Zobgala kalendārs“, kas pastāvēja 12 gadus un īpaši no 1905.—1908. g. bij ļoti populārs, par ko runa būs vēlāk. 1902. g. otrā pusē Treumanis uzņēmās arī jaunā laikraksta „Pēterburgas Avīzes“ satiriskās nodaļas „Purva malā“ vadību. Droši vien, ne tikai Blaumanim, arī Treumanim ievērojams nopelns „Purva malas“ popularitātē un tur, ka „Purva mala“ tiešām graizīja un šauta visas tās mūsu dzīves negatīvās parādības, kuŗas cenzūras apstākļos bij iespējams graizīt un šaut. „Purva malu“

Treumanis vadīja līdz 1903. g. rudenim. — Treumaņa vadītos satiriskos izdevumos galvenā kartā dominēja sabiedriskā, sociālā satira; tīrā saulainā zelta humora tur nebija daudz. Treumanis izaudzinājis labu skaitu humoristu-satiriķu. Galvenākie „Purva malas“ un „Zobgala kalendara“ līdzstrādnieki bij Līvu Jurka (J. Puriņš), Diedelnieks (Fr. Plostnieks), Atskabarga (K. Ducmanis), Apsesdēls, arī Doku Attis-Švurksts u. c.

Ari paša Treumaņa diezgan plašā satiriskā darbībā galvenā īpatnība — sāpju rūgtums, dzelīga sociāla ironija. Treumanim-satiriķim daudz nopietnības, bet pavisam maz viegli-dzīdra humora. Treumanis ne smaidītājs, bet sāpīgs smējējs. Zīmīgi, ka Treumanis „Burtniekā“ pulcēja un organizēja modernistus, bet „Purva malā“ un īpaši kalendārā zobojās par viņu (īpaši Fallija un Jēkabsona) stila savādībām. Tomēr Treumaņa dzejoļi parādījās visos tā saucamajos „dekadentu“ žurnālos: „Pret Sauli“, „Dzelmē“, „Staros.“

Te jāpiemin arī Treumaņa sastādītā un D. Zeltiņa 1904. g. izdotā humora un satiras plašā antoloģija „Uz karstiem ķieģeļiem“. Tā — līdz šim vienīgā humora-satiras antoloģija latviešiem. Tur uzņemti 67 dzejnieki alfabētiskā kārtībā. Antoloģija sniedz tiešām gandrīz visu labāko, kas mūsu humoristiskā lirikā līdz 1905. g. parādījies. Labākie humoristi (Doku Attis, Blaumanis) raksturoti plaši un zīmīgi; traucē tikai Adolfa Allunana humora paraugu iztrūkums. Grāmata sastādīta objektīvi: daudz te netikai sabiedriskās satiras, bet arī tīrā humora. Pielikumā „Pie putojošām glāzēm“ dažas populāras dzīru un brašuma dziesmas, arī P. Blau'a atdzejotā, tik bieži dziedātā Hervega revolucionārā „Jātnieku dziesma“ (Jau pagājusi baigā nakts).

1903. g. iznāca līdz šim plašākais Treumaņa dzejoļu krājums „Ardievas jaunībai“. Tās tiešam

„Ardievas jaunībai“, jo te vēl uzņemti daudzi no dzejnieka jaunības dzejoļiem, sākot ar 1883. gadu. Bet te arī visi viņa (torēizējie) jaunākie, arī visi „Burtniecā“ evietotie. „Ardievas jaunībai“ cīnās vecais, deklamatoriski-skanīgais Zvārguļu Edvards ar jauno, kluso, apskaidroto mākslinieku Edvardu Treumani. Un uzvar pēdējais, jo „Ardievas jaunībai“ paceļas krietni augstu pār iepriekšējiem Treumaņa krājumiem. Te daudz tādu dzejoļu, kuri savu mirdzu nezaudē arī starp skai-stākajiem mūsu lirikas dārgakmeņiem. — Vadošais te tas pats cilvēces sāpju motīvs (īpaši nodaļās „Raibas puķes“, „Tumšas puķes“, „Melnas puķes“), bet klusāko jūtu bagātāks, daiļāks. Visvairāk skarbuma pēdējā nodaļā „Dzēlīgas puķes“; bet te arī tādi dzejoļi, kā „Pļaujas svētki“ un „Miesnieks“, kuŗi pieder pie labākiem mūsu sabiedriskās satīras lirikā. „Ardievas jaunībai“ Treumanis laida klajā 37 gadus vecs, kad visi jaunu dienu negaisi jau pārskrējuši, kad sācies rāmais, uz rietu slīdošas saules apspīdētais launaglaiks.

Vispirms ar mīlas dzejoļiem („Mīlestības puķes“) iesākas „Ardievas jaunībai“. Mīlas lirikai te ierādīta plaša vieta. Daža dziesma te izskan pārāk vienkārši, ikdienišķi, parasti, neizjusti, bet dažā laistās un zaigo siltā gaviļu laimē, piem.:

„Es esmu nabags, man nava nekā,
 Bet bagāta mana sirdsmīļākā.
 Tā balto roku uz pieres man liek,
 Un balta un gaiša man dvēsele tiek.
 Tā zīda matus pie vaiga man glauž,
 Un gars kā mīkstos spilvenos snauž.
 Tā savas ķiršu lūpas man dod,
 Un laimei sirds vārdu vairs neatrod.
 Visur tik laistās un visur tik skan:
 Zeme un debess — viss pieder man!“

Vispār Treimanim labāk izdodas mīlas gaviļu, ne mīlas moku un izmisuma dziesmas. — Ari nāve un nāves nojausmas un izjūtas devušas Treumanim dažu jauku, sniegpārslaini-klusu dziesmu, piem. „Atkal ir tā Kunga rīts“, „Tava baltā dvēselīte“ u. c. Visskaistākā no tām man šķiet sēri-vienkāršā „Miroņu svētkos“:

Skan lēni, lēni kapu zvans.
 No atmiņām modināts topu,
 Un nesu sarkanās asteres
 Uz tavu kapa kopu.

Es lieku viņas uz velēnām,
 Es lieku viņas ap krustu,
 Lai mazais, klusais dzīvoklīts
 Aiz nezālēm nepazustu.

Pie tevis sapņos kavēties,
 Ir mana šāsdienas dziņa — —
 Dusi saldi, dusi saldi, mana dvēsele —
 Mana aukstā līgaviņa!

Nodaļā „Lauka un meža puķes“ atrodam nedaudzus reali-plastiskus, skaistus dabas dzejoļus, piem. „Julija vakars“ un „Siena laikā“. Tomēr arī šajos reālos dzejoļos un īpaši citos, nākošos krājumos ievietotajos dzirdam kādu īpatnēju smalku mistisku piešalku, kas realajai ainai piešķir ko vizionari-fantastisku.

Ar Treumaņa mīlestību uz Latviju iepazīstamies nodaļā „Tēvijas puķes“. Te ir pazīstamā, spēcīgā uz-mudinājuma dziesma „Mosties, mosties, mana tauta“, te ārzemēs sajūstās ilgas pēc dzimtenes; tā dzejoli „Šveicē“ (1900.):

„Un no klintīm veļas strauts
 Lejup simtām pēdu. —
 Kamdēļ sēru domu skauts
 Ceļā malā sēdu?“

Atbildei tik nopūtas
 Man no krūtīm raujas —:
 Nav šeit manas tēvijas,
 Nav šeit manas Gaujas!“

Sirsnīgi-svētā nopietnībā šī dzimtenes mīla dveš dzejoli „Noziedznieks“ (1901.). Šis „noziedznieks“ īstenībā ir politiskais emigrants, kas no tēvijas izraidīts „kļintainos ziemeļos“. Tomēr pirms nāves viņš vēl gribētu atgriezties tēvijā, staigāt vientulis naktī Gaujas līčos, kad ievas zied un noskūpstīt no latviešiem sviedros un godīgos pūliņos sētās druvas:

„Vēlētos katram, kas mocās un vārgo,
 Ardievas sacīt un roku spiest, —
 Dzimtenes mežā — kā mantu visdārgo — —
 Beidzot ceļa spieķi sev griezt“.

Un beidzot vientulībai arvienu vairāk sāk skanēt Treumaņa lira. Gan viņš karstos, dedzīgos vārdos apliecina, ka viņa sirds un dvēsele pieder tikai „dārgiem sērdieņiem“ („Testaments“), tomēr, no otras puses, viņa dziesmas apņēm dziļš mizantropisms un vientulības alkas. Tā „Vientuļa dziesmā“ (1902.):

„Ak, tuvu manīm nenāciet:
 Manas nievas pār jums lītu.
 Viens, gluži viens, es gribu iet,
 Līdz kaut kur ceļā kritu“.

Viņš grib tālāk bēgt no ļaudīm uz klusu klintsavotiņu un izsaucas K. Skalbi atgādināšos vārdos:

„Un savu nabaga dvēseli
 Mazgāt tur šķīstu un svētu,
 Lai atkal tās samta spārniņi
 Pret debesīm celties spētu — — —“

Un kādā dziesmā no 1902. g. viņš pasaka savu pēdējo vēlējumu:

Kad posts un nespēks būs izpūts
 Man sirdī pēdējo liesmu,
 Lai vārna zarā mans šķesteris,
 Lai vējš dzied man bēru dziesmu!

Nekad nav dzīvē paticis man,
 Ka ļaudis traucē man dusu;
 Pēc manas nāves lai aridzan
 Tie savas mutes tur' klusu . . .

IV.

Svarīgs, ievērojams notikums bij dzejnieka dzīvē 25. novembrī 1905. g.: tad viņš apprecējās ar Mariju Elizabeti Kēze, ar kuŗu bij pazīstams jau labi ilgi. Dzejnieks man kādā vēstulē par savu precēšanos piebilst: „Manai sievai pūrā cita nebija, kā tikai mīlestība“. Un autobiografijā („Atziņā“) viņš stāsta: „Kādus desmit gadus biju pagāns, jo izrakstijos no Cēsu kristīgās draudzes un citur vairs nepierakstijos. Bet kopš 1905. gada es tapu atkal kristīgs cilvēks. Un tas notikās tā: es iemilējos un man vajadzēja laulāties, jo tiklab mana, kā viņas māte gribēja asarās vai noslikt, ja dzīvotu civillaulībā. Un šo miļo dvēseļu dēļ es pierakstijos atkal pie likumīgas laulības, kuŗa, blakus minot, tika noslēgta tikai trijiem lieciniekiem klātesot. Ar sievu es dzīvoju labi. Ir tikai viens ļaunums: viņa pret manām kļūdām par daudz saudzīga“. Laulībā dzejnieks piedzīvojis divus bērnus: meitu (Noriņa no „Cietuma rozēm“), kuŗai tagad 17 gadu, un dēlu, kam 6 gadi.

1905. g. pavasarī Treumanim iznāca ne visai liels, bet daiļš dzejoļu krājums „Vientulībā“ (J. Ozola izdevumā). Tas varbūt skaistākais Treumaņa dzejoļu krājums. Te viņa dzeja kļuvusi daudz klusāka, dziļāka, samtaināka, maigāka, nekā iepriekšējās grāmatās. Gaviļu un svētlaimes akordi te arī skan tik bieži, kā nevienā

viņa grāmatā. Nu gars atradis sauli, nu viņš nemeklē
vairs tik ēnas puses vien.

„Paceļas dvēsele mana,
Kā balodis balts.
Nespiež vairs spārniņus viņai
Pagātnes slogs :
Paceļas, lidinas, meklē,
Kur viġes koks“ — — —

Īpaši mīlestībā un dabā tagad rodas dzejnieka
skaistākās dziesmas, dziļu dvēseles nojautu caurstarotas
jeb kā T. Zeiferts saka: „Daba iekš viņa sāk zīmēt
savus lielos klusos rakstus un mīlestība, kā vēla viešņa,
lēni pieklauvē pie viņa durvīm“. (Jauna Raža VIII, 177.
l. p.). Mīlestības gaviles dzejniekā izsaukušas tādu gra-
ciozi-maigu dziesmiņu, kāda ir „Ej, saulītē, drīz pie
Dieva“. Daba un viņas parādības modina reliģiski-
svētskaidras izjūtas: sādžas svētrita klusumā tik vēsma
trīc, tik cīruls koraļus dzied un gars dus tā Kunga go-
dībā, kā saldā virakā („Svētdiena sādžā“); vētras bar-
gumā klausoties un skatoties, cilvēka spēki šķiet tik
vāji un caur dvēseli iet dievības jausma („Vētrā“). Lie-
lāko atspirdzinājumu dod Gauja, šī mīļākā no upēm :

„Pie mīļās Gaujas sēžu es
Zem veciem vītoliem.
Nu pilsēta ir tāju man
Ar saviem putekļiem.
Tur biju formās simtējās
Kā frakā iespīlēts ;
Te brīvas dabas glāstienos
Es it kā izārstēts . . .“

Bet daba modina arī baigas, tumšas nojautas. Tā
vējainā naktī logam nodārdot dzejnieks jautā: „Vai
manam šķirstam lūza kāds koks?“ Spociģi-savāda

rudens vakara glezna notēlojas dzejolī „Top visas sētas klusas“ īpaši beigās:

„Šķiet visi garā vāji
Nu kopā lasītos:
Stāv koki kā mācītāji
Savos melnajos talaros“.

Ari sēras tērpjas klusas, maigos, apskaidrotos vārdos:

Laimīti man meklējot,
Mati sāk jau sudrabort,
Tuvāk skan mūžības zvani — —
Ak, un sirds man pareģo:
Ja reiz satikšu kur to,
Viņa vairs nepazīs mani — —

Dzejnieks nu atradis sāpju skaistumu, sāpju un vientulības klusumu un dzied gaišu himnu sāpēm:

„Ja tev sāpes aizrauj elpu,
Slavēts Dievs:
Tu pār laiku un pār telpu
Pacelsies.

Neiekāro laimes trumā
Gozēties:
Kas nav cietis, maziskumā.
Bojā ies“.

Tāpat arī vientulībai:

„Ak, mana vientulība,
Kā tavu godību paust?
Pār manu rudens nakti
Tu liki zvaigznītēm aust.

Nav dvēselē vairs tumsas:
Spožgaismas plūdumos
Pār zemes iznīcību
Kā ķerubs paceļos.

Un ceļš uz miera ostu
 Nu cerības puķēm klāts :
 Kas piedzimis no jauna,
 Vairs netiks pazudināts !“

Arvien biežāk atkārtojas motīvs par sabiedrības alkstošu cilvēku, kuŗš iet ļaudīs, bet atgriežas vīlies, padzīts, sagrausts („Fantasts“, „Sarkanās debesis“ u. c.). Sakarā ar to rodas pūlī nicinošas lepna spīta dziesmas. Šo spītu pauž gan lepns ērglis, ļaužu mocīts Pēterburgas zvēru dārzā, gan Prometejveidīgs pie klints piekalta vīra tēls („Spēks“), gan vecs ozols uz slīpas klinšu kraujas, kuŗš modina vēlēšanos līdzināties viņam dzīvē un nāvē :

„Un kad man no spītēm un spara
 Vairs neatliktos nekā,
 Kā ozols — bez vaida, bez smaids —
 Kaut gāztos es bezdibenā !“

Dzejoļi „Mana tēvija sēro“ dzejnieks žēlojas, ka „nav, nav mums Leonida, kas līdz ar tautu ceļas un krit, kas līdz ar tautu šķēpu zin trīt“. Jūtama grāmatā viscaur arī agrākā humanitate un līdzjūtība, īpaši uz nelaimīgu sievieti, tikai nu tā viz fantastiskā dzejā („Meža cilvēks“). Un vientule priede līdumā uz Gaujas krasta dzejniekam šķietas ka sieva, ko sabiedrība tiesājusi un izdzinusi („Vientule priede“).

1906. g. A. Gulbis izdeva Treumaņa dzejoļu izlasi „Sirdsbērni“. Raksturiska šī izlase. Vairums dzejoļu te no „Vientulības“, samērā ļoti maz no „Sāpju un smaids“ abām daļām. Liela vieta ierādīta mīlestības lirikai, intimi-klusām apceres un sāpju dziesmām. No sabiedriskajiem dzejoļiem dzejnieks uzņēmis tikai skaidrākos, istākos, klusākos, tādus bez skaļuma un frāžainības. Daži dzejoļi te gluži no jauna: no tiem („Pēkšņi gaišā saule riet“, „Jau gaiļi otrureiz iedziedas“, „Kas

jāj?", „Vētras naktī“ u. c.) redzamas arvien gaišāk Treumaņa tieksmes uz noslēpumaino, mistisko. Dīvaini gan: 90. gadu „realists“ kļuvis mistisks. Tas tikai liecina, ka nekāds „realists“ Treumanis nekad nav bijis. — No sabiedriskiem dzejoļiem te īpaši izceļas un aizgrābj ar savu kluso traģismu „Pašslepka“ (Viņš patiesību meklēja Un vajāts nāvē gāja). Grāmatas beigās pārs dzejoļu, kuŗos Treumanis izteic savas atziņas par dzejnieka neko nežēlojošo, no sevis un citiem upurus prasīto gaitu; dzejnieka pegāzs drāžas gar sauli gaŗām, tēva nams brūk un gāžas, meitenes rožu dārzu un ziedošus kviešus samīn šis kumeļš un visu, kas ļaudīm svēts („Gar sauli gaŗām“):

„Nu visa zeme
Tumsā segās;
Pār bezdibeņiem
Gāžas mans pegāzs — —“

Dzejnieks vaicā Mūzai („Dialogs“), kāda būs viņa balva. Mūza atbild:

„Kur taki ar ērkšķiem klāti,
Tur vientuls reiz staigāsi tu:
Tev atstāt būs tēvu un māti
Un sievu un tēviju . . .“

Uz 1908. gada Ziemassvētkiem iznāca otra Treumaņa plaša autoloģija „Jūtu pasaule“ (Ed. Zirģeļa izdevums). Te nu galvenā vieta ierādīta tīrajai jūtu lirikai un uzņemti tikai formā un izjūtā skaisti dzejoļi. No īstākajiem lirīkiem: Poruka, Aspazijas, Plūdoņa, Skalbes uzņemts visvairāk dzejoļu. Ar maz izņēmumiem izvēli var saukt par labu, tā ka „Jūtu Pasaule“ pieder pie krietnākām mūsu pirmskaŗa antoloģijām, ja ne pati pārākā no tām.

Dzejoļu krājumā „Pēcskaņas“ (1908. D. Zeltiņa izd.) it kā būtu vairāk sabiedriski-skarbo skaņu un

ŗūgtuma, tomēr nekur tas netērpjas frāzēs, vai kailā nedzejā. Lai salīdzinam tikai vecmeitu no „Grēcinieka sirds“, kuŗa mirstot patetiski uzsauc saviem neģēļiem-radiem:

„Še, zvēri, rijat manus pāris simtu,
Ko visu mūžu sūri, grūti krāju . . .
Mans apskaidrotais gars nu pazīst jūs:
Jūs esat visi — velni Dieva ģīmī!“

ar vecmeitu „Pēcskaņas“, kuŗa rezignēti skumst:

„Es pasaulē stāvu kā vientuļa niedra,
Ne manim vīra, ne bērna, ne biedra.
Nevienam nav raižu, ka šodien vai rītu
Es kaut kur ceļmalā gurusi krītu.
Vējš manu kapu drīz nogremdēs smiltīs,
Mans vārds vairs nedzīvos nākošās ciltīs.
Ne ņēmu, ne atstāju dzīvē es ko —
Bet — kas gan par to —
Kas gan par to!“

Treumanis lirikā atradis mazas dziesmiņas daiļumu un dzied par to:

Kas ir maza dziesmiņa?
Daiļu jūtu liesmiņa,
Kas mums smaidīt liek vai ciest.
Dziesminieka izauklēta,
Silda tā kā uguns svēta,
Simtiem gadu neapdziest.

„Pēcskaņās“ starp citu ir tāds brīnišķs svētdienas dzejols „Koncerts“ un tāda jauka gurduma auklēta vakara dziesmiņa „Vēlā vakarā“. — Ir te skaņas arī no tautas asiņainajiem pārdzīvojumiem 1906. un 1907. gados. Dziļi zīmīga un brīnumskaista acu priekšā te noklājas ziedoņa vakara aina no 1906. g.:

Pār ziedu pļavām migla slīga;
 Māc svina smagums sirdi man —
 Klau! vēja pūsma gaudenīga
 Kā aizturētas raudas skan.

Dārd kaut kur šāviens; atbalss gaŗi
 Pa gaisu novijņo un gaist — —
 Aiz sila malas saules stari
 Kā asiņainas švītras kaist.

Un purpurots caur saules rietu
 Verd avotiņš no klinšu brūcs;
 Man šķiet, ka asinis tur skrietu
 No manas vārgās tautas krūts — —

Vispār Treumanis līdz ar Raini un Plūdoni viskvēlāk sāpēs dedzis par reakcijas upuriem. „Pēcskaņas“ viņš ar sekošu pravietisku dziesmiņu (no 1908. g.):

Ak mana nelaimīgā Latvija!
 Tavs simbols mūžam bijis: Golgata.
 Nav tautas, kas tik daudz ir izcietusi . . .
 Tev krūts ar sāpēm pilna pielijusi
 Kā zaļgans linu mārks. —
 Vēl trako negaiss bārgs,
 Vēl slīgsti sāpēs tu, kā purva lānā, —
 Un tomēr — svētī savu mūžu sūru — :
 Kas būs reiz cauri bridis sājju jūŗu,
 Tas ieies Kanaānā . . .

„Vientulībā“, „Sirdsbērni“ un „Pēcskaņas“ ir Treumaņa labākās grāmatas. Ar tām viņš uz visiem laikiem paliek mūsu liriskas cienījamā vietā kā viens no mūsu sirsnīgākiem un patiesākiem dzejniekiem. Bet kritiķi un literatūrvēsturnieki divainā aplamībā tura par labākiem Treumaņa pirmos, mākslinieciski ne visai vērtīgos dzejoļu krājumus.

Ne tikai „Pēcskaņas“, bet vēl vairāk savā Zobgala kalendārā Treumanis pauda tautas sāpes un postu. Vis-

pirms — kā jau zatiriskā izdevumā — ar rūgtu ironiju viņš zobojās par dažādām nebūšanām. Tā populāra kļuva 1907. g. kalendarā ievietotā ironiskā „Slavas dziesma stražņikiem“ ar refrenu:

„Lai slava stražņikiem!
Nevis ar pirkstiem plikiem
Tie ņemami; to mūsu āda jūt.
Uz viņiem Latvija var lepna būt!“

Bet šajos gados kalendarā parādījās arī vairāki dziļi nopietni sāpīgi-sēri dzejoļi ar laika šausmu motīviem, tā „Pēdējā gaitā“ un „Latvju māmuliņa un viņas dēls“ (1907. g.), „Pie mežmalas kapa“ (1908.) un „Atstātā“ (1909.). Īpaši traģisks no tiem dzejols „Pie mežmalas kapa“; māte, kuŗai nošauts vienīgais dēls, izmisumā izsaucas:

Lai nerok kapsētā mani,
Kur laimīgie ļaudis dus;
Lai nevēsta kapu zvani
Man pēdējos sveicienus.
Bez dziesmām, bez vārda lieka
Lai mani apglabā
Pie mana vienīgā prieka —
Pie dēliņa — mežmalā.

Vēl šausmīgāks notikums dzejolī „Dedzinātājs“ („Stari“ 1907. № 3): krievu soda ekspedīcijas zaldāti nošauj mīļu puisīti-vientiesīti kā dedzinātāju tikai tādēļ, ka viņš bijis klāt un skatījies, kā dega barona pils.

Treumanim 1907. g. bij jāpiedalās politiskā dzīvē. Gaišākā liecība par viņa popularitāti tā, ka tauta viņu ievēlēja par savu pārstāvi (no Vidzemes guberņas) Krievijas otrā valsts domē — tā sauktajā tautas dusmu domē, kuŗu kā zināms cara valdība drīz vien padzina. Ar runām viņš uzstājās kādas 4 reizes. 13. marta sēdē 1907. g. vesela rinda runātāju protestēja pret toreizējām

kaŗa lauku tiesām, arī Treumanis no Vidzemes. Viŗa runa (pēc „Balss“ korespondenta stenogramas un tulkojuma šā laikraksta № 61, 1907.) skanēja šādi:

„Lai gan kaŗa lauku tiesu briesmas cieš gandrīz visa Krievija, tomēr man liekas, ka nav otras tautas, kuŗa tik daudz no viŗām ciestu, kā mēs, kā mana nelaimīgā dzimtene — Baltija. Cilvēka dzīvība pie mums nav ne plika graša vērts. Neviena no mums nevar galvot, ka šodien vai rītu viŗš nekritis bendes rokās. Pietiek ar pirmā apmelotāja ziņojumu, pietiek ar barona vai viŗa rokas puīša mājienu, un jūsu vairs pasaulē nebūs. Pēc tam, kad 19. augustā 1906. g. apgabala kaŗa stāvoklim par palīgu piedeva kaŗa lauku tiesu, latvieši galīgi pārliecinājās, ka viŗi ir nostādīti svešas zemes tautas stāvoklī. Bet mūsu apmierinātājiem arī šī tiesa izrādījās par nepietiekošu, viŗiem bija vajadzīga neaprobežota vaļa; lūk te piemēri:

Kaŗa lauku tiesa notiesāja divus latviešus pie spaidu darbiem, bet mūsu pompaduras šo sodu neatzina par diezgan smagu, lietas nodeva otrreizējai iztiesāšanai, un šiem nelaimīgiem nosprieda nāves sodu. Vietējos laikrakstos bieži stāv izteiciens: „mēģināja bēgt un tika nošauts“. Bet mēs visi labi zinām, kāda traģedija slēpjas šinīs vārdos. Mēs zinām, ka nebūs tāda bezpraša, kuŗš gribētu lūgt, zinādams, ka uz to nav nekādu cerību. Mūsu priekšā ir vispārsaprotama frāze: gūstekni nošāva uz viena vai otra sodītāja ieteikšanu. Tādas uzmusinošas neģēlības nepazīst neviena cita zeme. Cilvēkus šauj kā zaķus, un, kā redzams, sodītājiem arvien vairāk tas nāk pa garšai. Tā tad visi gūstekņi nedabun pat kaŗa lauku tiesu, un dažreiz pat jānopūšas pēc šās kaŗa lauku justīcijas. Tā jau ir šā laika režīma apoteoze, tāļāk vairs nav kur iet. Lūk, tādā stāvoklī atrodas mūsu apgabals pusotra gada. Kaŗa lauku tiesu un citu ārkārtīgo

līdzekļu un stāvokļu atcelšana ir pirmā visnepieciešamākā vajadzība. Mērs jau ir līdz malām pilns“.

1907. g. P. Skrastiņš Valmierā sāka izdot brāļu Eduarda un Kārļa Veidenbaumu kopotus rakstus Treumaņa redakcijā. Ievadam Treumanis uzrakstīja plašu Ed. Veidenbauma biogrāfiju, kurā ļoti daudz faktisku materialu. Šī biogrāfija lasas kā interesants stāsts, nevis kā sauss datu un faktu savirknējums. Viņa un „Burtniekā“ nodrukātais „Trumpanis“ rāda, ka Treumanim varētu būt sekmes arī stāstā.

1908. g. novembrī dzejnieks (Jaunā Rīgas teātrī) diezgan klusi nosvinēja savu 25 gadu literāriskās darbības jubileju.

V.

1909. g. Treumanis atvēra Cēsis grāmatveikalu, bet, nesekmes spiests, drīz vien to pārdeva citam. Tai pašā gadā A. Golts izdod Treumaņa sastādītu mazu antoloģiju „Gaujmalas smildziņas“. Te ievietoti visvairāk paša Treumaņa dzejoļi, tautas dziesmas par Gauju un dažu citu dzejnieku Gaujas dzejoļi, to starpā populārās dziesmas: Niedras „Dažu skaistu ziedu“ un Rietekļa-Baloža „Še, kur līgo priežu meži“. No Treumaņa dzejoļiem te dažas skaistas, pat brīnumskaistas Gaujmales dabas ainavas tā ziemas glezna „Pie Kāzu klints“ un vasaras vakara skats un sajūtas „Gārša“ (te oriģinēli salīdzinājumi, piem. „ap lapām slaistas kluss, kluss vējiņš, kā varizējiņš“).

1909. g. (paša izdevumā) iznāca arī Treumaņa lielāks dramatisks darbs, dramatiska dzeja trijos cēlienos ar prologu „Milda“. Te apstrādāts pazīstamais, iemīlētais teiku motīvs par dievu meitas nonākšanu cilvēku vidū. Treumanis to ved sakarā ar Lietavas ciņām pret bruņinieku ordeni 1205. gadā. Milda, Pērkoņa meita,

zemes virsū iedegas cilvēciskā mīlā uz krīvu krīva dēlu Romoīsu, atrauj to līgavai un tautai, tā noziegdamās arī pati. — Var redzēt, pie šā darba dzejnieks strādājis ar lielu mīlestību, bet nav tomēr pilnīgi vēl to spējis izveidot. „Mildā“ daudz skaistu, dziļi lirisku vietu, bet šur tur šis lirisms stipri traucē dramatisko vienību. Tomēr darbs pelnījis daudz lielāku uzmanību-ievēribu, nekā viņš to pēc iznākšanas saņēma. Parādījās tikai pārs ļoti ne-labvēlīgas atsauksmes. „Mildu“ autors domājis kā libretto operai (ar to tad arī izskaidrojas dominējošais lirisms), bet esmu pārliecināts, ka mūsu komponisti neko vispār pat nezina par šās lugas eksistenci.

No Skrastiņa izdotiem Veidenbauma rakstiem konfiscēja socialistisko „Gabalu iz tautsaimniecības“ Rediģētājam Treumanim bij jātājas tiesas priekšā. Apgabaltiesa viņam piesprieda 6 mēnešus cietuma. Šo sodu dzejnieks izpildīja no 1910. gada oktobra līdz 1911. g. aprīlim. Cietumniecības dienu pārdzīvojumi, pieredzējumi, izjutumi notēlojušies diezgan plašā dzejoļu krājumā „Cietuma rozes“, ko 1911. g. izdeva K. Priedits. Šī grāmata kā vispusīgi plašs cietuma dzīves psiholoģijas gleznojums, kā noskaņots viengabala dzejas darbs ar cietumu kā pamatu vienīgais tāds latvju rakstniecībā, ja neskaita Leona Paegles nelielo grāmatiņu „Cietumi nelīdz“. Mākslas vērtībā gan „Cietuma rozes“ gluži vairs nepaceļas līdz „Vientulībai“ un „Pēcaskaņām“; te daži panti jau „Sāpju un smaidu“ formā un vērtībā.

Dzejnieks ņūgti pārsteigts par sabiedrības mazo interesi viņa prāvā :

„Mani tiesā. Klausītāju
Zālē tikai pieci, seši.
Vai gan es un mani darbi
Manai tautai būtu sveši?“

Nē, tauta, viņu mīļo, tikai skaistā diena saista pilsētniekus dārzos un lauciniekus pie siena; tiktu viņē ziemā tiesāts, klausītāji gāztos bariem, ka zālē pietrūktu telpas. Bet laikrakstu referenti? Tiem taču jāreferē vai vasarā vai ziemā:

„Žvingulis ja Blusu krogā
Brencim reiz pa purnu krāvis,
Tūliņ viņi sīki ziņo,
Kā un cik tas Brencis blāvis.

Jeb: ja Cūciņmāju kūti
Zagļi ielauzušies nakti,
Viņi pārtulko un drukā
Visu apsūdzības akti.

Un vēl daudz, daudz šādu lietu
Krāj tie noplukušā somā.
Bet kas viņiem gan par daļu,
Ko viens dzejnieks cieš un domā?“

Ja, tā, tik ātri mūsu sabiedrība aizmirst dzejniekus. Un tādēļ Treumanis sirsnīgākās dziesmas te veltī tām, kas dzejnieku visistāk, visdziļāk mīlējušas: sievai un meitiņai. — „Cietuma rozēs“ izmanāmas dzejnieka tiekšmes uz reliģiozitati, mistisku, mieru nesošu, sāpes remdējošu Dieva klātbūtnes sajūtu. Tā pusnakti dzejnieks jūt, ka pie viņa ienāk Pats Dieva Dēls ar asarās zaigojošu ērkšķu kroni. Dzejnieks nodreb: viņa dēļ raudātas tās asaras. Bet Kristus liek maigi viņam roku uz pieres: „Tu arī cieti daudz moku, Lai tev viss piedots tiek“. — Sevišķi sirsnīgs un izjasts izdevies cietuma atstāšanas dzejolis:

Kad cietuma vārti atveras
Un, kad es liesmaīni skāvu
Pie krūts savus mīļos — man izlikās,
Ka Edenes dārzā es stāvu;

Ka man visapkārt rozes zied,
 Zied burvīgi sarkanās liesmās,
 Ka lakstīgalas un cīruļi dzied,
 Ka kūst viss liesmās un dziesmās.

Ak! tad man bija gluži tā,
 Ka visiem mutes es došu,
 Ka neizsakamā laimībā

Sirds saldi man izasiņotu . . .

Interesanta ir dzejnieka likteņa biedru galerija (Treumanis sodu cieta kopā ne ar politiskiem, bet kriminalistiem). Tur vecs blēdis pie ūdens toveņa satver dzejnieku aiz svārku pogas un liekulīgi bēdājas, ka arī viņš cietumā. Šis vecis reiz mijis zirgiem ar dzejnieka tēvu.

„Mans vārds ir Jānis Čabulis, —
 Līdz būšu svabads no soda,
 Mans pirmais ceļš būs tūliņ pie jums . . .“
 Es stomos: par daudz man tā goda!

Tur lūgumrakstu sūtītājs, kas „tikai“ divreiz zirgus zadzis, bet trešo reizi velti ķerts un tādēļ raksta uz Rīgu turku konzulam, lai tas parūpējas par viņa atsvabināšanu. Ja vajadzīgs, viņš par to varot pāriet pat turku ticībā.

Nu skatas viņš uz vārtu pusi,
 Vai neparādīsies kas jauks?
 Varbūt tam lepnā ekipāžā
 Pats turku konzuls pakaļ brauks . . .

Tur pastaigājoties vecs zaglis, turēdams dzejnieku par kriminalistu, pamatīgi māca viņu kā jāzog. Kad promenade beigusies, dzejnieks spiež viņam roku: „Paldies! nu mācēšu zagt“. Bet te ir arī tēli, kuņģus viņš uzlūko ar sāpīgāko nopietnību: jaunais slepkava, 12 gadus vecs zēns, kas bēdzis no vecāku mājām, dedzinātājs, tad kāds, kas uz 25 gadiem notiesāts cietumā.

Un jaunais čigāns, kuŗa liktenis ievērts pagaŗā roman-
tiski-baladiskā dziedājumā. Beigās dzejnieks brīnas, ka
taisni te cietumā viņš sastapies ar ļaudīm, kas spējuši
saprast viņa sirdi, kas viņu iemilējuši :

„Vai tas gan būtu debess mājiens,
Lai turpmāk mana mūŗa gājiens
Gar visiem taisniem tāļu mijas,
Un tik ap nosodītiem vijas?!“

Pēdējā nodaļā „Nakŗu pulsi“ dzejnieks aforistiskā
veidā izsaka savas cietuma dzīvē radušās atziņas. Te
mani pārsteidza tieŗām brīniŗķīgs divrindu dzejols par
nakti :

Dienā dvēsele sajūtas viena — :
Nakts ir viņas visgaiŗākā diena.

Ari par vientulību :

Cik nabagam tam vajag būt,
Kas vientulību smagu jūt!

Dzejnieks arvien vairāk dzied naktij, kā Nīcŗe, kā
Novaliss. To liecina arī kāds mazliet agrāk dzejots cikls
„Nakts dziesmiņas“, no kuŗām viena iesākas :

Savu logu vaļā veru. —
Nakts, nāc manā istabā,
Lai es tavu dvaŗu dzeŗu,
Karalien, tu zvaigŗņotā!“

Ari par „Cietuma rozēm“ Treumanis piedzīvoja
asus uzbrukumus. Īpaŗi skarbi ŗo grāmatu notiesāja
A. ŗvabe kādā strādnieku laikrakstā. Tas dzejnieku
seviŗķi saŗūgtināja: viņam uzbrūk strādnieku laikraksts,
tās ŗķiras laikraksts, kuŗu viņŗ vienmēr aizstāvējis, par
kuŗu cīnījies un cietis! Tikai Kāŗlis Krūza sniedza plaŗu,
interesantu, diezgan izprotoŗu apcerējumu „Zvārguļu
Edvarda stāvoklis mūsu dzejā“ („Latvija“ 1912.).

Dzejnieka daļa nu bij atstatība un vientulība. Viņŗ
arvien vairāk nozuda atklātībai un ieslēdzās sevī; arī

Zobgala kalendaru izbeidza (1912. g.). Tomēr klusēt viņš neklusēja, bet nodevās dzejai, kā vienmēr. Tikai periodikā parādījās pavisam reti, piem. jaunā laikraksta „Līdums“ parauga numurā (1913.) ar ievada dzejoli „Iet līdumnieks uz līdumu“.

VI.

Kaŗa sākumā Treumanis, gan kaŗa, gan citu apstākļu spiests atstāja dzimteni un devās uz Krieviju, kur nodzīvoja Saratovā; vēlāk aizbrauca arī uz Kaukazu, kur viņam bij jācieš trūkums. Dzimtenē dzejnieks atgriezās 1917. g. jūnijā.

Kaŗa un bēgļu gadu drūmie pieredzējumi izpaudušies dzejoļos „Svešumā“, no kuŗiem K. Dūņa apgādībā (1920.) iznāca tikai pirmā daļa (dzejoļi 1915.—1917.). Tāds asiņu laikmets, kādi bij pārļautie kaŗa gadi, sniedzis dzejniekam lielu sāpju bagātību, līcis viņa sirdij asiņot un sāpēt par upuriem, par tiem vismazajiem un visvājajiem, kuŗiem tik daudz darīts pāri. Var teikt, ka no visiem mūsu kaŗa posta dziedoņiem Treumanis būs vismīlošākais, humanākais, visasiņaināk par cilvēci sāpošais. Viņš droši un brīvi pateic:

„Es saviļnoties nevaru
Par kaŗa uzvarām,
Es savas dziesmas izraudu
Par sirdīm maigajām,
Es savas dziesmas izraudu
Par tiem, kas cieš un mirst,
Par tiem, kas rētas gribētu
Tik dziedināt, ne cirst“.

Citā vietā viņš saka:

„Pirms brāļa asinis es lietu,
Es labāk brīvi nonāvētos;

Vai dziļi, dziļi mežā ietu,
Lai zvēru vidū dētos“.

Dabas likums esot, ka spēcīgākam jāapspiež vājākais. Bet dzejnieks ienīst šo likumu, lai viņš rādītos diezcik pareizs, jo prāta slēdzieni ne katrreiz ir dievišķīgi:

„Mums jūtas teic: To simtreiz vairāk mīlēt,
Kas nespēcīgs!“

Dzejnieka sirds sāp pat par ložu izpostītiem putnu perēklišiem un viņš izsaucas:

„Nav simtiem vampīru tikdaudz vērts,
Cik viena putniņa sāpes!“

Bet Juŗa krusta kavalierim Treumanis pateic:

„Draugs, tevi lieka godkāriba tirdī:
Vai ar tiem diviem krustiem tev vēl nepietiek,
No kuŗiem vienu nes tu savā sirdī,
Un otru patvarība tev uz pleciem liek!“

Degoši izskan vēlējums „Internacionalista saucienā“: lai cilvēks ir augstāks nekā tautiskums, lai viena visiem tik reliģioza: nevēlēt otram to, kas nepatīk pašam.

Visus šos dzejoļus lasot liekas, ka te uz mums runātu kāds no vācu modernās dzejas humanistiem, vai franču tolstojietis Žuvs. Un tuvās attiecībās te „vecmodīgais“ Treumanis nāk arī ar mūsu pašu šellianisko vismīlas sapņotāju un ekstatisko jaunas etikas sludinātāju Richardu Rudzīti, kā arī ar izsmalcināto jaunas cilvēcības rīta vizionāru Jāni Sudrabkalnu. Un nepareizi darījis K. Dziļleja, ignorēdams Treumani savā pretkaŗa antoloģijā „Nāves laukos“.

Treumanis var tomēr arī būt dziļš nacionalists, bez kāda šovinisma. Mirējam kareivim („Mirējs zaldāts“) ir lielas bēdas par dzimteni, jo tautai, lai zustu verdzības atliekas, ir dvēselē jāpārdzimst. Mirējs šaubas, vai tas notiks, vai asiņīs nav par velti lijušas — un tās viņa visgrūtākās sāpes. Citā vietā dzejnieks saka, ka tam, kam nava tēvu zemes, nava vairs nekā. — Daudzās

dziesmās, grāmatas vislielākā daļā, paužas dzejnieka vēlēšanās pēc dzimtenes, pēc dzidrās Gaujas ūdeņiem un pēc tās, kuŗas tuvumu viņš jūt, kaut viņa būtu par sauli tājākā tālumā.

Pilns sājju svētuma atziņas dzejolis „Ir kaut kas augstāks“: sāpes ved pie jaunām vērtībām. Lai nu cilvēks bez vaida ņem uz pleciem savu krustu, jo:

„Pilns spožas dievības tu savā niecībā
Un, saplūstot ar debesi un zemi,
Un ieej mūžībā“.

Vietām ietriecas gaišas ticības sirsnīga stīga:

„Bezgala krāpts no dzīvajiem,
Es gribu ticēt miroņiem.
Es jūtu, projam ies reiz nakts —
Vai velti tikdaudz kapu rakts!?
Es jūtu, plauks reiz brīves zjeds —
Vai velti tikdaudz asins liets!?
Šis asinis no kapiem brēks,
Tik ilgi, līdz reiz saule lēks
Un sildīs sirdis dzīvajiem.
Es gribu ticēt miroņiem“.

Turpmākos dzejoļos redzamas dzejnieka atziņas, ka arī ar revolūciju cilvēces ciešanas nebūt nav mazinājušās. Tā kādā dzejolī (žurnāls „Jaunā Latvija“ 1918.): Dzejnieks sēž revolūcijas pavasarī pie Kaspijas jūras, skan maršļeja. Dzejnieks sev jautā:

„Vai dzīvs nu tas sapņojiens,
Kur Lācara nav vairs un Kreza,
Bet visi kā brāļi un viens?“

Un atbild noteikti:

„Lai svēts ir tas, kas tā domā!
Es domāt nevaru tā;
Vēl kliedzēji varoņu lomā,
Vēl kautrajiem — nava nekā“.

Jo dzejnieka sirds pieder „kautrajiem“, tiem visatstātiem, visnelaimīgiem, kuŗu likteni negroza nekādas varu maiņas.

Dzejoļu ciklā „Pie kapiem“ („Latv. Vēstn.“ 1920.) dzejnieks apraud starp citiem arī noslepkavoto Ādamu Jendi un izsauc: „Atriebti!“ Bet tad atkrit rokas un nāk atziņa:

„Kas bij visu ziedu zieds,
Tāpat cieta nāves mokas“.

Jo tāds nu reiz ir liktenis, un sirds var par to tikai mēmi gaust:

„Augstus kokus vētra lauž,
Cēlus vīrus nokauj tauta“.

Šai ciklā ir viens dzejolis, viena sājpu aina, kuŗu man gribētos te pievest:

„Ir pasaulē vienkāršas ainas,
Kas uztrauc līdz asarām;
Es šorit kapsētas malā
Redzēju vienu no tām.

Klibs cilvēks zārciņu nesa
Pa ceļvidu dubļaino;
Viņš nesa to cieši pie krūtīm,
Kā zaudēt baidītos to.

Pa priekšu meitenīts gāja;
Tā vaidziņš bij neredzams:
Viņš nesa zārciņa vāku
Uz galviņas turēdams.

Ak, vientuļie bērnieki!
Ap sirdi man gluži bij tā,
Ka visas pasaules sāpes
Tur ienestu kapsētā“.

Piegriežoties dzejnieka dzīves pēdējam posmam jāatzīmē, ka 1920. g. sākumā Rīgas Apgabaltiesā viņš nolika privatadvokata eksamenu — nevis (tā dzejnieks

izsakas vēstulē), lai kā advokāts gūtu diezin kādu peļņu, bet lai krātu attiecīgus materialus literariskiem darbiem. Atskaitotniecīgus gadījumus, viņš visas prāvas aizstāvējis par velti.

Uz manu jautājumu, ar ko dzejnieks tagad nodarbojas, viņš man vēstulē atbild: „Es kopu ap vienu pūrvietau lielu dārzu, stādu katru gadu vairāk koku, cērtu savām vajadzībām malku un žagarus, kuņus uz muguras stiepu mājās, ievācu vienai vai divām govīm sienu, kultivēju katru gadu pa gabalam pļavas, lasu daudz ogu un sēņu, ķeņu zivis, figurēju gadā reizes divpadsmit kā advokāts, un — vaļas brižos — lasu laikrakstus un grāmatas un kautko rakstu.“

1923. g. novembrī dzejnieks varēja atskatīties uz 40 gadiem rakstniecībā. Tomēr īsti šī jubileja kļuva svinēta tikai 1924. g. pavasarī Cēsīs, pie kam no Rakstnieku un žurnālistu arodbiedrības dzejnieku sveicināt bij atbraukuši J. Grīns, J. Kārklīšs un A. Švabe.

* * *

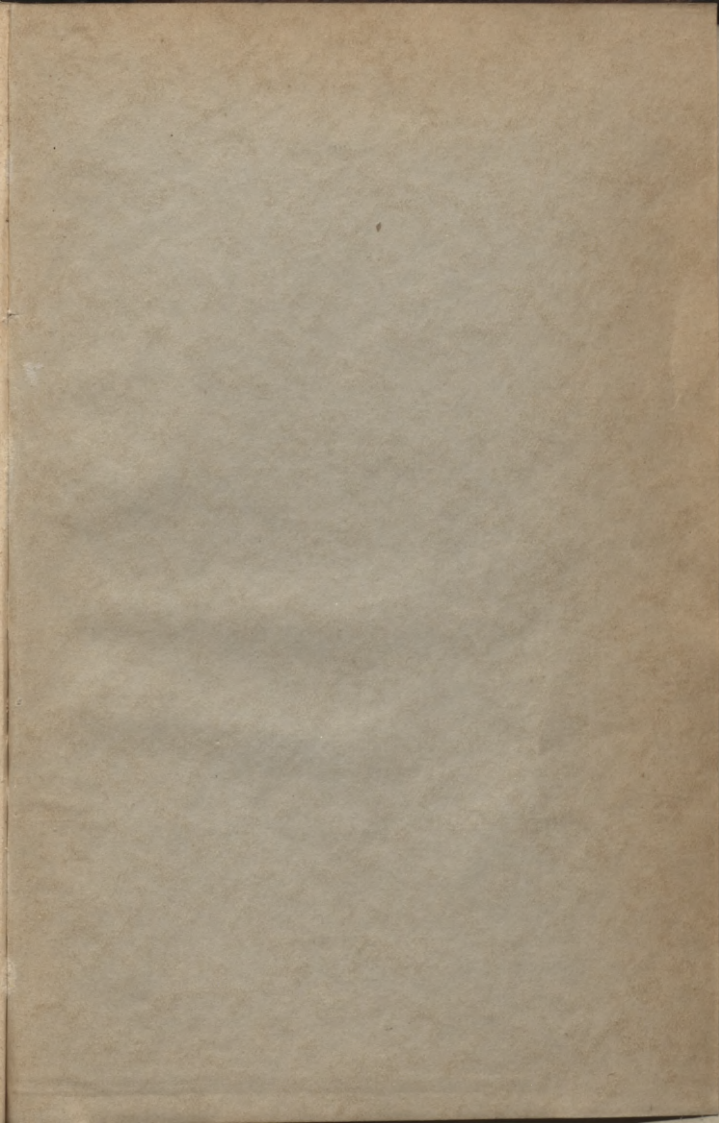
Beigās, saņemot kopā visu teikto, jāatzīst, ka Treumanis ir varbūt īstākais, konsekventākais humanists-alturists mūsu dzejā. Viņa vienkārši-spēcīgai sāpju un līdzcietības izjūtai piemīt kaut kas pirmatnēji nedalīts un liels, kas absolūts. Tik absolūti vismīlētāji, visžēlotāji nav pat Poruks un Skalbe, nerunājot par Raini. Jo Poruks mil nevien balto, sirmo Karali, bet arī Demonu un vairāk par tiem abiem — Nebijušo t. i. visu parādību sintezi. Un maigais Skalbe kaŗa dienās savu idealu, skatīja ne vairs piedevīgā kaķīti, bet strēlnieka „naidnieku ārdītāja“ Kriša Dzelzsgalvja tēlā. Vistuvāks Treumanim būtu Saulietis, īpaši ar vientuļības daili, bet Saulieša skaidrās dvēseles reliģiskā kultā pazib kas nežēlīgs, ass, fanatisks. Pie Treumaņa to nesastopam.

Otra Treumaņa raksturiskākā īpatnība ir liela dvēseles vaļsirdība un atklātība. Var just, ka savā dzejā viņš tiešām izsaka visu, ko viņš jūt, visu, kas tam uz sirds. Treumaņa lielā dziņa pēc taisnības, patiesības, individualas brīvības tuvina viņu Eduardam Veidenbaumam.

Kas zīmējas uz Treumaņa dzejas formalo pusi, tad jāsaka, ka viņa vienkāršie, ļoti gludie panti ar viscaur pareizām atskaņām ļoti ātri iespiežas atmiņā un viegli tos iemācīties no galvas — vieglāk kā daudzu citu dzejnieku.

Treumanis — sāpju dzejnieks. Tikai mīlestībā viņš visjaukāks, kad svētlaimīgs un gavilējošs. Šo ievērojamo liriski pēdējā laikā mūsu literariskā sabiedrībā ļoti nepelnītā kārtā maz ievērojusi, reizēm pat pilnīgi aizmirsusi. Parādījušies jauni žurnāli un citi izdevumi, kuŗos viņš nav pat uzaicināts strādāt līdz, lai gan ievērots dažs daudz mazāks gars. Savu nepiedodamo netaisnību pret dzejnieku labosim, ja uz priekšu viņu daudz vairāk ievērosim. Jo viņa dzejā daudz kā tāda, kas vajadzīgs un apcerams taisni mūsu dienās.





91339.

23. DEC. 1924

70







LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA



0304051601